

Halina Nakonieczna-Kisiel

Uniwersytet Szczeciński

**RECENZJA PRACY: *GLOBALIZACJA
I REGIONALIZACJA W GOSPODARCE ŚWIATOWEJ*
POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ RENATY ORŁOWSKIEJ
I KRYSYNY ŻOŁĄDKIEWICZ***

1. Uwagi wstępne

Od lat 80. ubiegłego wieku cechą gospodarki światowej jest intensyfikacja procesów globalizacyjnych i integracyjnych. Dobrze więc się stało, że na rynku wydawniczym ukazała się nowa pozycja poświęcona tym zjawiskom, zwłaszcza że stanowi ona interesującą próbę przedstawienia dokonujących się przekształceń w strukturze podmiotowej, przedmiotowej oraz instytucjonalnej gospodarki światowej. Jest to nowatorskie ujęcie, ponieważ dotychczas w podręcznikach z zakresu międzynarodowych stosunków gospodarczych powiązania zachodzące między podmiotami dokonującymi wymiany międzynarodowej były analizowane głównie z punktu widzenia praw ekonomicznych rządzących zachowaniami tych podmiotów w ramach prowadzonej przez nie polityki ekonomicznej, której celem była maksymalizacja korzyści z tytułu rozwijania różnych form powiązań gospodarczych z zagranicą.

Tymczasem umiędzynarodowienie produkcji, przepływów handlowych, kapitałowych oraz siły roboczej spowodowało, że wzrosła współzależność między podmiotami, czego skutkiem są jakościowo nowe zjawiska w zakresie międzynarodowych stosunków ekonomicznych. Co więcej, powstały nowe podmioty, które nie tyle prowadzą zagraniczną politykę ekonomiczną w procesie rozwoju stosunków z zagranicą, ile kształtują przede wszystkim międzynarodową politykę ekonomiczną w skali regionów i w skali globalnej.

Znajomość tych problemów jest niezwykle ważna w warunkach otwarcia polskiej gospodarki na zagranicę i członkostwa w Unii Europejskiej. Stanowi bowiem niezbędny warunek osiągnięcia korzyści przez podmioty angażujące się we współpracę międzynarodową. Recenzowana praca z jednej strony wskazuje szanse, które stwarza umiędzynarodowienie działalności gospodarczej i otwarcie na partnerstwo z innymi krajami, z drugiej natomiast ukazuje, jakie konsekwencje powoduje nieznanymi zasad i mechanizmów prowadzenia takiej działalności.

* *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, red. R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2012.

2. Struktura pracy

Zakres realizowanego przedsięwzięcia badawczego jest imponujący, więc słusznie autorzy podzielili rozważania na dwie części. Pierwsza z nich została poświęcona procesom globalizacji, natomiast druga – regionalizacji w gospodarce światowej.

Ponieważ globalizacja jest zjawiskiem bardzo złożonym i wielowymiarowym, autorzy w rozdziale pierwszym, zwrócili szczególną uwagę na precyzyjne zdefiniowanie zjawiska, określenie jego cech, sposobów pomiaru oraz – co najważniejsze – na zestawienie w sposób syntetyczny kosztów i korzyści globalizacji, gdyż bilans w tym zakresie budzi najwięcej kontrowersji nie tylko wśród teoretyków, ale również praktyków realizujących wymianę z zagranicą.

Następne dwa rozdziały (trzeci i czwarty) są poświęcone podmiotom gospodarki światowej. Zaakcentowano w nich znaczenie korporacji transnarodowych jako nowej siły napędowej procesu globalizacji. Przedmiotem rozważań były korporacje finansowe i niefinansowe krajów zarówno rozwiniętych, jak i rozwijających się, przy czym pozycja korporacji z krajów rozwijających staje się coraz bardziej widoczna na liście „top 100”, lecz struktura ich aktywności wykazuje wyraźne różnice w porównaniu ze strukturą korporacji państw wysoko rozwiniętych. Przedstawiono również sposoby kwantyfikacji wzajemnych relacji między korporacjami transnarodowymi a krajami goszczącymi, by w ten sposób ukazać ich niekwestionowany wpływ na gospodarkę światową.

W kolejnych dwóch rozdziałach (czwartym i piątym) rozważania dotyczyły analizy tendencji rozwoju rynków towarowych i usługowych oraz zmian w zakresie konkurencyjności kształtujących się pod wpływem globalizacji. W tym ostatnim wypadku ukazano nie tylko różne poziomy konkurencyjności, ale również znaczącą rolę państwa w jej kształtowaniu w dobie globalizacji i regionalizacji.

Kolejny rozdział pracy (rozdział szósty) poświęcono innowacyjności, gdyż – jak słusznie podkreślono w recenzowanej książce – innowacyjność jest wyzwaniem globalizacji. Bez niej trudno konkurować na rynku międzynarodowym i przyspieszać rozwój społeczno-gospodarczy. Podejmując tak rozległą problematykę, autorzy zawężili analizę do ewolucji innowacji w procesie globalizacji, taksonomii innowacji, czyli wyodrębnienia głównych rodzajów działalności innowacyjnej, podmiotów ją prowadzących i form współpracy między nimi w procesie globalizacji oraz do weryfikacji poziomu innowacji w Unii Europejskiej, USA i Japonii. Na tej podstawie wyodrębnili cztery grupy krajów o różnych wymiarach innowacji z podziałem na kraje przodujące, naśladowców innowacji, kraje odrabiające zaległości i doganiające.

W siódmym rozdziale został omówiony wpływ globalizacji na rynki finansowe. Autorzy skupili się najpierw na wyjaśnieniu istoty globalizacji rynków finansowych, uwarunkowaniach procesów globalizacyjnych na rynku pieniężnym i kapitałowym oraz w systemach bankowych, a następnie przedstawiono skutki tego zjawiska dla podmiotów działających w tej sferze gospodarowania i dla gospodarki światowej. Zaprezentowano też najważniejsze kryzysy o charakterze walutowo-finansowym,

które miały miejsce na przełomie XX i XXI w., a także oceniono rolę MFW jako instytucji, która miała zapobiegać tego typu wydarzeniom.

W dwóch ostatnich rozdziałach (ósmym i dziewiątym) omawianej części pierwszej zawarto analizę wpływu globalizacji na powiązania rynków pracy oraz kulturę w gospodarce światowej. Analizując rynek pracy w wymiarze globalnym, autorzy zwrócili uwagę na jego wyraźną segmentację w następujących aspektach:

- geograficznym (podział rynków pracy na wysoko kwalifikowanych pracowników w krajach rozwiniętych i pracowników niskowkwalifikowanych w krajach rozwijających się);
- strukturalnym (rynki pracy oparte na innowacjach i wydajności oraz rynki pracy oparte na dostępności taniej siły roboczej);
- podmiotowym (rynki pracy mające i niemające dostępu do korporacji ponadnarodowych);
- cyfrowym (rynki pracy z dostępem i bez dostępu do technik cyfrowych).

Jest to bardzo interesujący podział, ponieważ niejako determinuje przyczyny oraz dynamikę rozwoju globalnego rynku pracy. Migracjom ekonomicznym, outsourcingowi i offshoringowi towarzyszą bowiem z jednej strony presja na zatrudnianie w krajach uprzemysłowionych pracowników o niskich kwalifikacjach, z drugiej zaś – spadek udziału w dochodach wynagrodzeń i wzrost zysków korporacji ponadnarodowych.

Kultura jest nieodłącznym elementem kontaktów międzynarodowych, ponieważ takie elementy, jak religia, zwyczaje oraz edukacja, warunkują te kontakty. Procesy globalizacyjne odegrały istotną rolę w dyfuzji kultury między krajami. Przyspieszając bowiem liberalizację międzynarodowego handlu towarów i usług, przemieszczanie się osób, przepływ informacji między krajami oraz rozwój korporacji transnarodowych, procesy te doprowadziły do upowszechnienia się ujednoczonych wzorców konsumpcji w gospodarce światowej. Autorzy podkreślają, że zbliżone kulturowo kraje tworzą silne gospodarczo regiony, natomiast w krajach zróżnicowanych pod względem kulturowym powstają różnego rodzaju konflikty, które utrudniają prowadzenie działalności zlokalizowanym tam podmiotom gospodarczym.

Druga część pracy, jak wcześniej sygnalizowano, została poświęcona procesom regionalizacji w gospodarce światowej. Składa się ona z siedmiu rozdziałów: od dziesiątego do szesnastego. W syntetyczny sposób przedstawiono najpierw istotę regionalizmu i regionalizacji w gospodarce światowej, ponieważ zdaniem autorów terminy te są używane zamiennie z integracją ekonomiczną i regionalnymi porozumieniami handlowymi (integracją regionalną *de iure*). Następnie przedmiotem analizy uczyniono typy i formy integracji gospodarczej, warunki jej rozwoju i skutki w postaci efektów kreacji handlu, przesunięcia i zniekształcenia handlu w krajach tworzących strefy wolnego handlu oraz unie celne. Efekty te zilustrowano na przykładzie wybranych rynków towarowych, wskazując, że mogą one być krótkoterminowe i długoterminowe, zwłaszcza jeżeli łączą się z rozwojem inwestycji (efektami alokacyjnymi, akumulacyjnymi i lokalizacyjnymi).

Kończącą część omawianego rozdziału poświęcono teoretycznym koncepcjom realizacji pełnej integracji gospodarczej, wśród których wyróżniono koncepcje: fe-

deralizmu (integrujące się państwa tracą suwerenność ekonomiczną i polityczną), konfederalizmu (członkowie ugrupowania zachowują niezależność polityczną i gospodarczą), funkcjonalizmu (integracja dokonuje się na płaszczyźnie gospodarczej, a nie politycznej) oraz neofunkcjonalizmu (rozwój współpracy gospodarczej, doprowadza do pełnej integracji politycznej).

W kolejnym rozdziale (jedenastym) powrócono do szerszej analizy wcześniej sygnalizowanych związków między regionalizmem a multilateralizmem oraz traktując regionalne porozumienia handlowe jako „drugie najlepsze rozwiązanie” wobec wielostronnej liberalizacji handlu, przedstawiono prawne uwarunkowania zawieranych przez członków GATT/WTO preferencyjnych porozumień handlowych zgodnych z zasadami tej organizacji. Stwierdzono, że porozumienia te są raczej dyskryminacyjne, mimo iż zawierają znacznie szerszy zakres zobowiązań liberalizacyjnych niż ustalenia WTO. Przedstawiono też przyczyny mniejszej liczby ugrupowań integracyjnych od liczby zatwierdzonej przez WTO, ich dynamikę w okresie powojennym oraz wpływ na gospodarki krajów członkowskich oraz państw trzecich.

Ostatnie pięć rozdziałów pracy (od dwunastego do szesnastego) poświęcono historycznym i aktualnym procesom integracyjnym dokonującym się kolejno na kontynencie europejskim (Unii Europejskiej, Europejskiemu Stowarzyszeniu Wolnego Handlu, Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu), w obu Amerykach (NAFTA, Mercosur, Wspólnota Andyjska, CACM, CARICOM), w Azji i na Pacyfiku (ASEAN, APEC, SPARTECA, PACER), w Australii i Nowej Zelandii (NAFTA, CER), na Bliskim Wschodzie (GCC) i w Afryce (COMESA, ECOWAS, ECCAS, SADC, CEN-SAD, EAC) oraz na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw. Omówiono także najbardziej znane międzykontynentalne ugrupowanie integracyjne trzeciej fali regionalizmu, czyli Strefę Wolnego Handlu Australii i Stanów Zjednoczonych (AUSTA).

3. Ocena pracy

Ze względu na walory naukowe bardzo wysoko oceniam recenzowaną pracę. Na szczególne podkreślenie zasługuje:

- nowatorskie ujęcie powiązań między przedsiębiorstwami, krajami i ich grupami w skali międzynarodowej, które na obecnym etapie gospodarki światowej kształtują głównie procesy globalizacyjne i funkcjonujące ugrupowania integracyjne;
- logiczne i przekonujące przedstawienie wpływu tych zjawisk nie tylko na tradycyjne formy powiązań międzynarodowych (czyli przepływy towarów, usług i czynników produkcji), lecz również na towarzyszące tym formom nowe zjawiska w postaci konieczności poprawy konkurencyjności i innowacyjności gospodarek oraz uwzględniania wzorców kulturowych akceptowanych przez różne społeczności; te nowe wyzwania globalizacji pozwalają bowiem podmiotom maksymalizować korzyści z rozwoju stosunków gospodarczych z zagranicą, co w innych opracowaniach z zakresu międzynarodowych stosunków ekonomicznych nie było brane pod uwagę;

- wielostronne przedstawienie relacji między regionalizmem a multilateralizmem, podczas gdy w polskiej literaturze przedmiotu wypowiedzi na ten temat były dość zdawkowe; w recenzowanej pracy wykazano, że rozwój ugrupowań integracyjnych jest z jednej strony przeszkodą w liberalizacji wymiany handlowej, co prowadzi do fragmentaryzacji gospodarki światowej, zwiększa dobrobyt (korzyści) krajów członkowskich kosztem krajów trzecich, ale nie prowadzi do wolnego handlu na skalę światową ze względu na wysoki wzrost kosztów integracji po przekroczeniu krytycznej liczby członków; z drugiej jednak strony, autorzy pracy podkreślają, że proces liberalizacji w ramach porozumień regionalnych jest szybszy niż w skali globalnej, bardziej efektywny, obejmuje też szerszy zakres eliminacji barier niż w WTO, ponieważ osiągnięcie konsensusu w rokowaniach wielostronnych jest bardziej utrudnione; nie postawili przy tym czytelnika przed koniecznością wyboru między regionalizmem a multilateralizmem, stwierdzając jednoznacznie, że są to zjawiska komplementarne i w różnym stopniu nasilające się w czasie;
- przedstawienie niemal wszystkich najważniejszych porozumień integracyjnych na świecie, dzięki czemu moim zdaniem opiniowana praca jest pierwszą tak kompleksową analizą tych porozumień w polskiej literaturze przedmiotu; poznanie zasad i mechanizmów ich funkcjonowania pozwala uzmysłowić czytelnikowi, że nie ma większych szans kraj, który chciałby rozwijać się samodzielnie, a jednocześnie zaakceptować fakt, że przynależność danego kraju do określonego ugrupowania integracyjnego powoduje stopniową utratę kontroli nad przebiegiem procesów w jego własnej gospodarce; bardzo dobrze udokumentowano też ewolucję procesów integracyjnych na poszczególnych kontynentach na płaszczyźnie zarówno podmiotowej, przedmiotowej, jak i instytucjonalnej, co niezależnie od szerokiej wiedzy wymagało ogromnego nakładu pracy.
Opiniowaną pracę charakteryzują też cenne walory dydaktyczne. Do najważniejszych zaliczam:
 - sformułowanie na początku każdego rozdziału kilku pytań, na które autorzy starali się odpowiedzieć w trakcie rozważań, co znacznie ułatwia przyswajanie treści merytorycznych i logicznie je porządkuje;
 - liczne odwołania do wyników badań krajowych i zagranicznych, dzięki czemu recenzowana praca jest swoistym kompendium wiedzy z zakresu globalizacji i integracji nie tylko dla studentów studiujących międzynarodowe stosunki gospodarcze, ale także i inne kierunki ekonomiczne, będąc zarazem najnowszym źródłem literaturowym dla piszących prace licencjackie i magisterskie;
 - przedstawienie trudnych rozważań teoretycznych w sposób przystępny i uporządkowany z wykorzystaniem trafnie dobranych tabel i wykresów sporządzonych na podstawie aktualnych danych statystycznych, co pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć omawiane zagadnienia, odnieść je do praktyki i sformułować własny pogląd co do szans i zagrożeń związanych z uczestnictwem w procesach rozwoju globalizacji i regionalizacji we współczesnej gospodarce światowej.